

FAMÍLIES I RELACIONS FAMILIARS

SUMARI

Introducció

1. Composició de les llars i evolució de les formes de convivència

2. Evolució de les pautes de cohabitació

3. Relació entre la fecunditat real i la desitjada

4. Repartiment de les responsabilitats familiars i gestió del temps

4.1. Temps dedicat a les tasques domèstiques

4.2. Distribució de les tasques domèstiques

4.3. Distribució de les tasques de cura

5. Les xarxes familiars i pautes d'ajuda mútua

6. Conclusions

Referències bibliogràfiques

Introducció

El propòsit d'aquest article és l'estudi, a la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB), de l'evolució de les formes de convivència, les pautes de fecunditat, les modalitats d'organització familiar i les relacions dels membres de la llar amb altres persones entre els anys 1995 i 2006, a partir de les dades de l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (ECVHP).¹ La present anàlisi prendrà especialment en consideració l'aparició de nous fenòmens en les relacions familiars, com ara el creixement de les parelles de fet o del divorci, i dedicarà una atenció preferent a l'evolució de la diversitat familiar.

L'article està dividit en cinc apartats: (1) la composició de les llars i l'evolució de les formes de convivència; (2) l'evolució de les pautes de cohabitació, (3) la relació entre la fecunditat real i la desitjada, (4) el repartiment de les responsabilitats familiars i la gestió del temps i (5) les xarxes familiars i les pautes d'ajuda mútua.

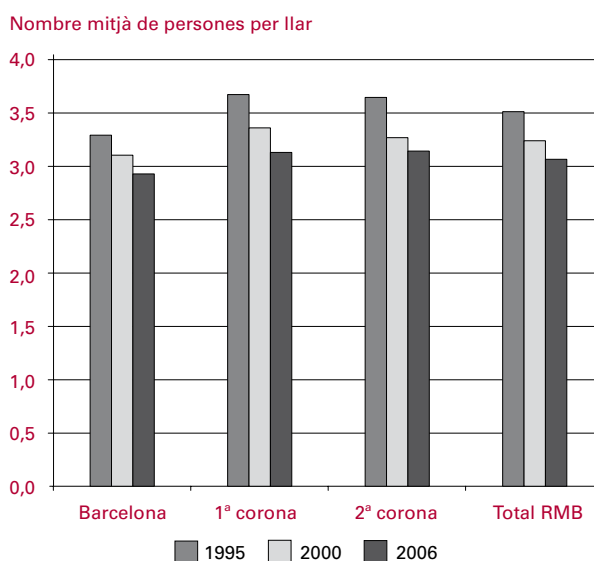
1. Composició de les llars i evolució de les formes de convivència

Una de les constants de l'evolució de les formes de convivència és el descens del nombre de persones que integren les llars. Com es pot observar a la figura 1, el nombre mitjà de residents als habitatges on viu la població de la RMB va passar de 3,5 el 1995 a només 3,1 el 2006. La ciutat de Barcelona és l'àmbit territorial on els seus habitants resideixen en llars amb una grandària més petita, però els decrements percentuals més considerables entre 1995 i 2006 es donen sobretot a les corones metropolitanes (Barcelona: -12,4%; Primera corona: -17,3%; Segona corona: -16,0%).

El descens de la grandària mitjana de les llars en el darrer decenni és resultat de la disminució de la freqüència de les llars més grans i de l'augment corresponent de

la de les més petites. Com es pot apreciar a la figura 2, mentre que entre 1995 i 2006 augmenten les llars de fins a tres membres, tendeixen a disminuir les de més de quatre. Durant el període estudiat, els decrements més intensos de les freqüències relatives es produeixen a les llars de cinc i de sis o més persones i els increments més forts a les d'una i dues persones. Tanmateix, caldria matisar aquests resultats tenint en compte que la metodologia de mostratge de l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (ECVHP) no permet comparar directament les seves distribucions dels tipus de llar amb les derivades dels censos i padrons en què l'univers són les llars que componen la població i no pas, com a l'ECVHP, aquelles en què viuen els individus entrevistats. Considerant que aquest procediment de mostratge suposa una sobrerrepresentació de les llars més grans i una infrarepresentació de les més petites, els resultats que estem comentant amaguen importants processos de recomposició en els fluxos de formació de llars.

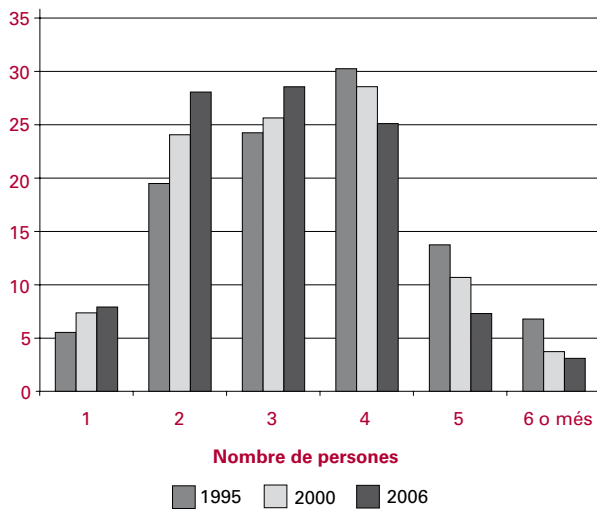
FIGURA 1 Dimensió mitjana de les llars on resideix la població de la RMB, segons àmbit territorial (1995-2006)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

¹ Vegeu informació sobre el contingut i la metodologia de l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població a *Papers*, núm. 51 (abril 2010), que edita l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

FIGURA 2 Distribució de les llars on resideix la població de la RMB, segons la seva grandària (1995-2006). %

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

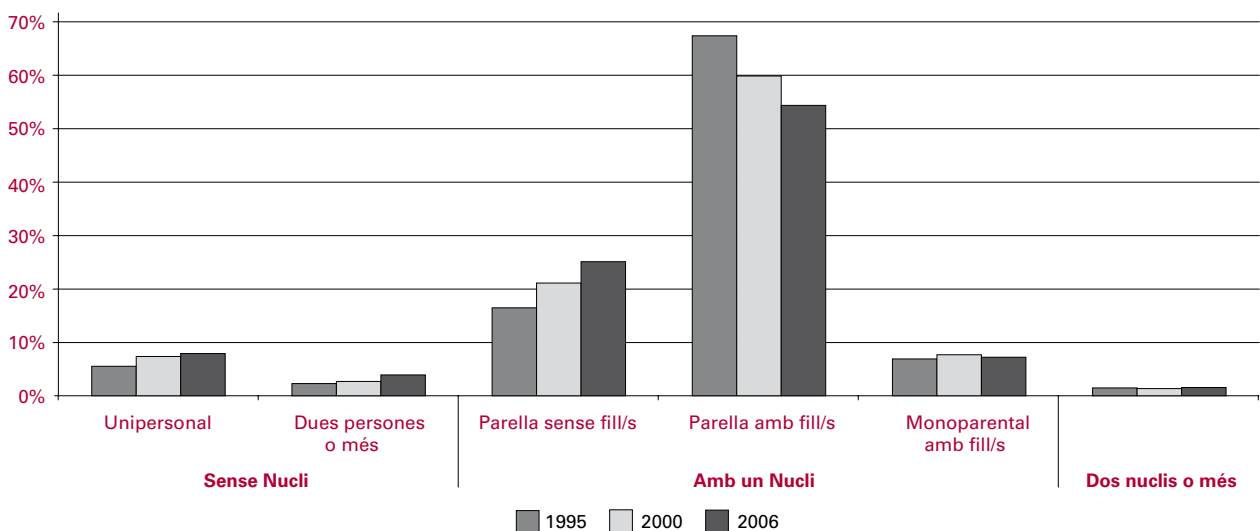
De fet, el canvi més espectacular dels darrers temps és el creixement del volum total de llars, un fenomen que és difícil de visualitzar a través de l'evolució dels resultats de l'ECVHP. Segons dades de l'Idescat, entre 1991 i 2001, anys dels dos últims censos, el nombre total de llars va augmentar en un 19,8% enfront d'un escàs 3,7% d'increment del conjunt de la població. Aquestes dades suggereixen que el considerable creixement de les llars del període intercensal no és pas degut a un augment de població, ans a una proliferació de llars de petites dimensions. En efecte, l'anàlisi del creixement del nombre de llars segons el nombre dels seus membres, entre 1991 i 2001, revela que l'augment més important es va produir en el cas de les llars unipersonals, amb un increment percentual del 84,4%. Tenint presents

aquestes consideracions, podem prosseguir l'estudi de l'evolució de les llars segons la seva composició a partir de les dades de l'ECVHP.

La figura 3 sobre l'evolució de la composició de les llars segons tipus mostra el creixement de les llars unipersonals, de les llars sense nucli formades per dues persones o més i de les parelles sense fills. Al contrari, entre 1995 i 2006, les parelles amb fills experimenten un fort descens, mentre que les llars monoparentals i les plurinuclars demostren una certa estabilitat. En particular, sorprèn no tan sols el lleugeríssim increment de les llars monoparentals entre 1995 i 2006, sinó la seva petita reculada durant el darrer quinquenni, si tenim en compte que en el darrer decenni ha anat augmentant la proporció de separats i divorciats no tan sols entre els entrevistats, sinó sobretot entre els caps de família (vegeu la taula 1).

En tot cas, les dades de la figura 3 presenten una mostra del creixement de la diversitat de les llars al nostre país, igualment refermada per un important augment de les llars sota responsabilitat femenina durant el darrer decenni, que passen d'un 12,8% el 1995 a un 19,2% el 2006. Com es pot observar a la taula 1, mentre que disminueixen clarament les llars a càrrec de persones casades, augmenten les encapçalades per solters, separats i divorciats i es mantenen estables les que es troben sota la responsabilitat de persones vídues. En concret, l'evolució de la distribució dels caps de família segons el seu estat civil revela que, si bé entre 1995 i 2006 es produeix una important disminució del pes dels casats (que passen del 82,4% al 73,3%), es duplica amb escreix la proporció dels divorciats (del 1% al 2,5%) i dels solters (del 5,2% a l'11,7%) i augmenta considerablement la dels separats (del 2,5% al 3,8%). Els caps de família vidus són els

FIGURA 3 Composició de les llars on resideix la població de la RMB (1995-2006)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

TAULA 1 Estat civil dels caps de família i de la població en general* de la RMB (1995-2006)

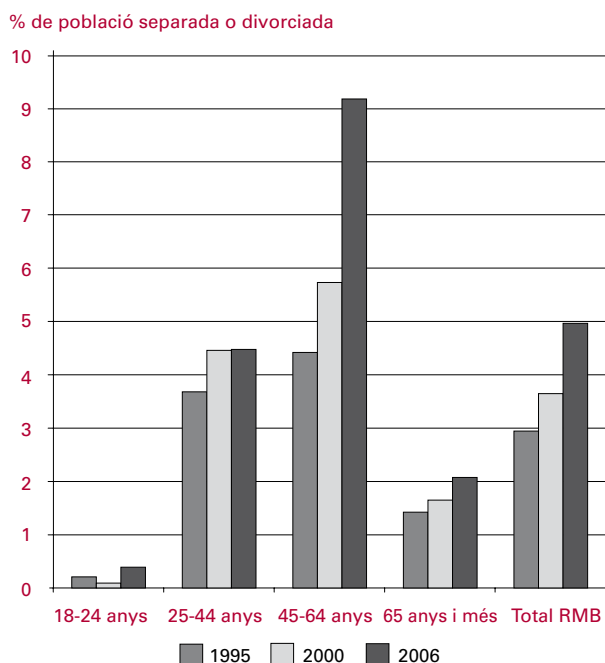
	Caps de família			Població en general*		
	1995	2000	2006	1995	2000	2006
Casats	82,4	78,0	73,3	60,8	59,0	59,0
Solters	5,2	7,3	11,7	29,1	28,7	28,3
Vidus	8,9	10,0	8,6	7,1	8,6	7,7
Separats i divorciats	3,5	4,7	6,4	2,9	3,7	5,0
N mostra	(5.263)	(5.742)	(7.012)	(5.263)	(5.742)	(7.012)

* Cal recordar que la mostra de l'ECVHP analitzada en aquest informe és la població de 18 i més anys.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

únics que experimenten un cert decrement (del 8,9% al 8,6%), després d'haver augmentat fins al 10% l'any 2000.

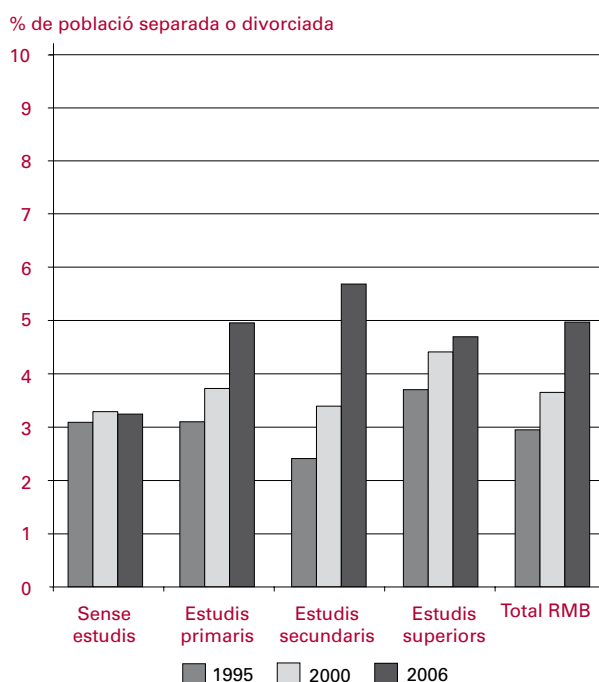
Igualment, la mateixa taula 1 il·lustra les variacions experimentades en els perfils de la mostra, durant el darrer decenni, en termes de la seva composició per estat civil. Com es pot observar, el canvi més significatiu és l'augment de la proporció de persones separades i divorciades al llarg del temps, que d'un 2,9% el 1995 passen a representar un 5,0% al final del període. Aquest increment corre paral·lel a un lleuger descens de la proporció de les persones solteres i casades enfront d'una certa estabilitat de les vídues.

FIGURA 4 Població de la RMB separada o divorciada, segons edat (1995-2006)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

FIGURA 5 Població de la RMB separada o divorciada, segons nivell d'estudis (1995-2006)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

Des de l'any 1995, el creixement més espectacular del col·lectiu de separats i divorciats s'enregistra a la franja d'edat de 45 a 64 anys (vegeu la figura 4), on al final del període representaven gairebé una de cada deu persones, més del doble que deu anys abans. En els grups d'edat de 25 a 44 i de més de 65 anys, els creixements també són força notables, però molt menys dramàtics.

Per últim, tal com mostra la figura 5, entre 1995 i 2006 es produeix un increment de separats i divorciats en tots els grups educatius. Ara bé, el seu creixement més important té lloc, sobretot, entre les persones amb un nivell d'instrucció de secundària. Si bé ara fa una dècada la proporció de separats i divorciats dins aquest col·lectiu era la més baixa de tots els grups educatius, el 2006 havia passat a ser la més considerable, amb un creixement molt superior al dels altres grups.

2. Evolució de les pautes de cohabitació

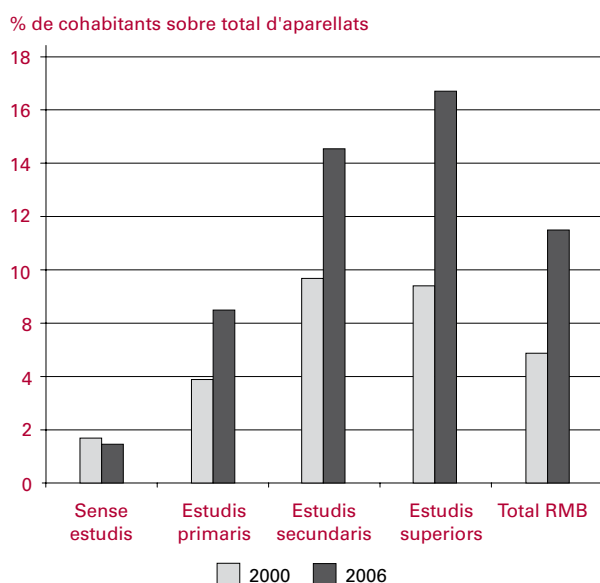
Un dels signes més evidents de la transformació de les pràctiques i representacions familiars dels catalans és la presència cada vegada més gran entre nosaltres d'unions estables de parella entre persones no casades. Segons les dades de la darrera edició de l'ECVHP, dos terços de la població estan aparellats. En el darrer quinquenni creix la proporció de persones aparellades, que passen del 62,5% al 65,6% entre 2000 i 2006. Aquest increment s'explica no tant per l'augment de les parelles

TAULA 2 Tipus d'aparellament de la població de la RMB (2000-2006)

	2000	2006
No viu en parella	37,5	34,4
Cohabitació	3,4	7,0
Matrimoni	59,0	58,6
N mostral	(5.742)	(7.012)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006).

FIGURA 6 Pes dels cohabitants a la RMB sobre el total d'aparellats segons nivell d'estudis (2000-2006)

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006)

matrimonials, sinó pel de les parelles de fet. En efecte, segons es pot observar a la taula 2, el descens de les persones que no viuen en parella acompanya l'augment de les unions consensuals, que passen del 3,4% al 7,0% entre 2000 i 2006. En els darrers anys s'intensifica el creixement del fenomen. Gairebé la meitat (47%) dels que cohabitaven el 2006 van iniciar la seva relació de parella després de l'any 2000. D'altra banda, aquest augment és possible gràcies a la incorporació massiva al col·lectiu cohabitant d'homes i dones solters.

Entre els aparellats, són les persones amb estudis secundaris i superiors les qui tenen més tendència a formar unions consensuals. A més, segons es pot observar a la figura 6 sobre l'evolució de la proporció de les persones cohabitants respecte del total d'aparellats segons nivells d'instrucció, en el darrer quinquenni els creixements superiors a la mitjana es van enregistrar en el col·lectiu de persones amb educació universitària i, encara que en menor mesura, secundària. Al final del període, una de cada sis persones amb educació superior formava una parella de fet.

3. Relació entre la fecunditat real i la desitjada

El naixement dels fills constitueix una de les principals finalitats que impulsen la formació de noves famílies així com el procés a través del qual es produeix la renovació de les generacions. Així, doncs, l'evolució del nombre de fills tinguts és un indicador del dinamisme demogràfic d'una societat. Tal com es pot apreciar a la figura 7, des de l'any 2000 disminueix la proporció de població que no ha tingut cap fill, alhora que augmenta la dels qui n'han tingut un o dos. Entorn d'un terç no ha tingut cap fill. Les persones que han tingut un sol fill constitueixen la categoria que experimenta un creixement més gran, tot passant del 15,2% el 2000 al 18,1% el 2006.

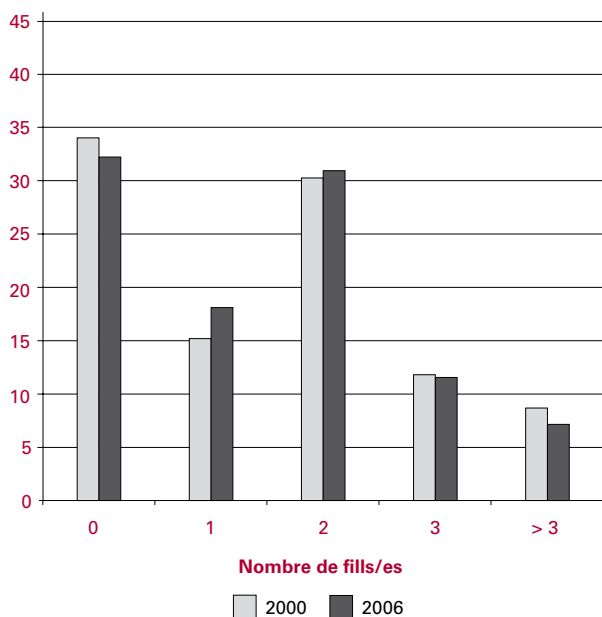
Gairebé totes les societats occidentals tenen una fecunditat inferior a la del nivell de renovació de les generacions, que és estipulat a 2,1 fills per dona. Tanmateix, hi ha nacions en què l'indicador conjuntural de fecunditat dista força d'aquest desideratium mínim. Catalunya, amb una fecunditat tradicionalment baixa, és un d'aquests països. La bona notícia és que, segons les dades de l'ECVHP, la població femenina desitja tenir una mitjana de 2,4 fills, un valor superior a l'índex de renovació generacional. El nombre mitjà dels fills desitjats per la població femenina de la RMB pràcticament no ha variat des de 1995.

Malgrat aquesta aparent estabilitat, podem observar diferències importants en la distribució del nombre de fills desitjats entre 1995 i 2006. Segons apareix a la figura 8, entre l'inici i el final del període estudiat s'observa un canvi de tendència. Mentre que entre 1995 i 2000 creixen les preferències de les dones a favor de tenir dos fills (i corresponentment decreixen les preferències a favor de no tenir-ne cap), entre 2000 i 2006 hom percep la tendència contrària, de tal manera que la situació del 2006 és molt semblant a la del 1995 pel que fa a tenir 0, 1 i 2 fills, encara que augmenta el desig de tenir-ne 3.

L'anàlisi de la fecunditat i de la seva evolució constitueix una oportunitat inestimable de cara a l'avaluació del cost de la maternitat al nostre país i de com afecta diferencialment les dones de determinades categories socials. Una metodologia escaient per tal d'estudiar aquest problema és calcular el percentatge del nombre mitjà de fills tinguts respecte dels desitjats per la població femenina. Aquest indicador permet valorar el diferencial entre el desig i la realitat en relació amb la maternitat i avaluar ensems si millora o empitjora en el darrer quinquenni.

En el conjunt de la RMB augmenta lleugerament el diferencial entre els fills desitjats i tinguts per la població femenina, de tal manera que el 68,8% dels fills tinguts respecte dels desitjats el 2000 es redueix al 66,8% el 2006. Segons es pot constatar a la figura 9, la relació entre fills tinguts i desitjats varia segons els nivells so-

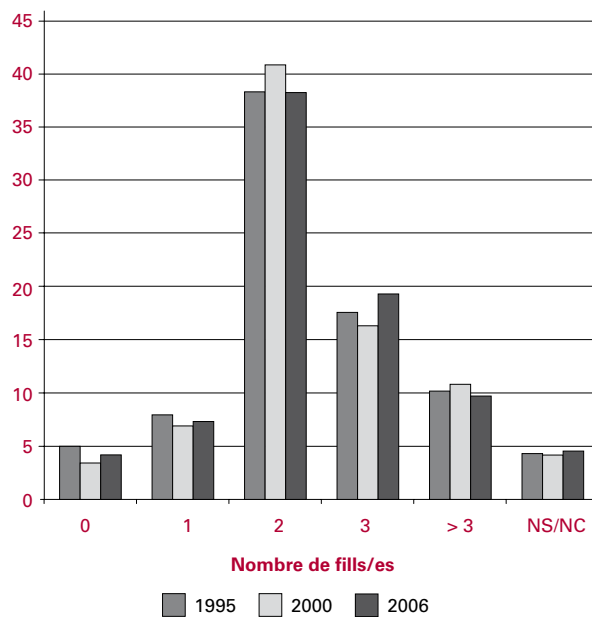
FIGURA 7 Nombre de fills tinguts per la població. RMB. 2000-2006. %

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006).

cial —sobretot educatius— de la població femenina. Si bé les dones sense estudis tenen gairebé la totalitat dels fills que desitgen, a mesura que s'incrementa el nivell d'estudis acabats es va eixamplant el dèficit entre desig i realitat. Així, el 2006, les dones amb estudis superiors tenen menys de la meitat (42,7%) dels fills que desitgen. Amb l'excepció de les dones amb estudis universitaris, en el darrer quinquenni millora la relació entre fecunditat real i desitjada a la resta de categories educatives, sobretot en el cas de les dones amb estudis secundaris. De la mateixa manera, la figura 9 palesa igualment l'existència d'una relació inversa entre nivell professional de la dona i una relació favorable entre fecunditat real i desitjada. Tanmateix, mentre que em-

FIGURA 8 Nombre de fills desitjats per la població femenina de la RMB (1995-2006). %

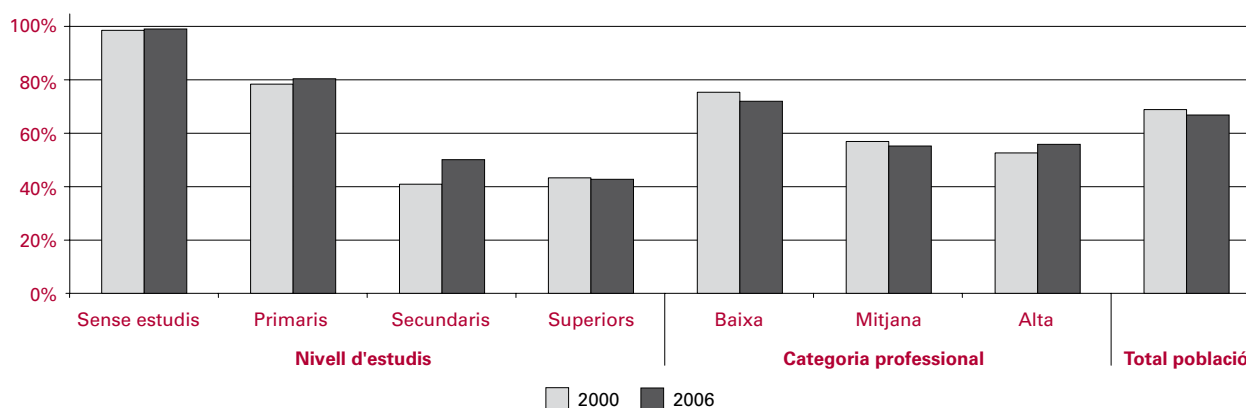

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

pitjora aquesta relació entre 2000 i 2006 en el cas de les dones de categories professionals baixes i mitjanes, millora entre les de categoria alta.

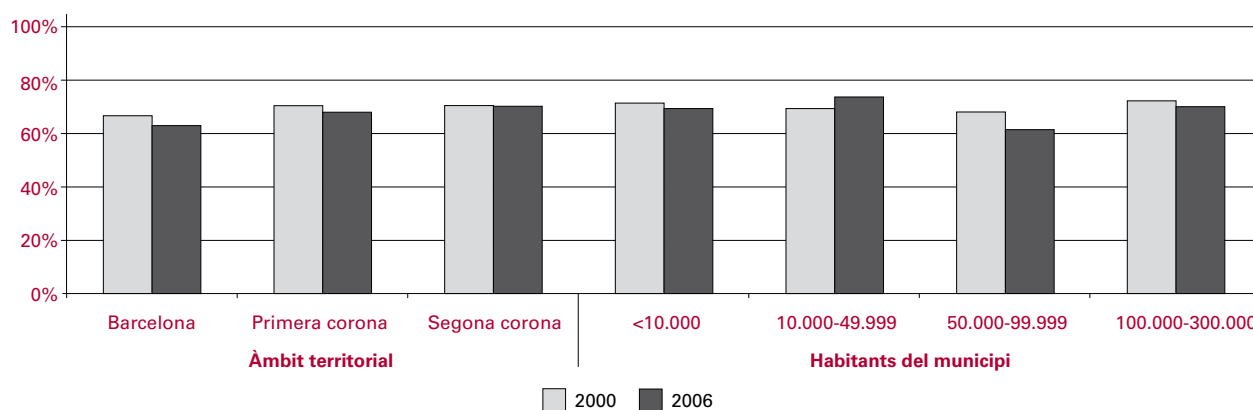
Altres anàlisis de les dades de l'ECVHP mostren que la relació entre fecunditat real i desitjada varia igualment segons els àmbits territorials i la grandària del municipi. Les dades de la figura 10 ens mostren que la ciutat de Barcelona és la que es veu més perjudicada des del punt de vista del dèficit en la fecunditat. Les dones barcelonines, que el 2000 van tenir dues terceres parts dels fills desitjats (66,4%), van passar a tenir-ne només el 62,8% al final del període. Les dones mésafortunades van ser les residents en ciutats de 10.000 a 50.000

FIGURA 9 Nombre mitjà de fills tinguts respecte dels desitjats* per la població femenina de la RMB, segons nivell d'estudis i segons categoria professional (2000-2006)

* (Nombre mitjà de fills tinguts x 100) / Nombre mitjà de fills desitjats.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006).

FIGURA 10 Nombre mitjà de fills tinguts respecte dels desitjats* per la població femenina de la RMB, segons àmbit territorial i grandària del municipi de residència (2000-2006)

* (Nombre mitjà de fills tinguts x 100) / Nombre mitjà de fills desitjats.
 Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

habitants, que van arribar a tenir gairebé tres quartes parts dels fills desitjats (73,3%) al final del quinquenni de referència, després d'haver millorat clarament la seva posició. L'empitjorament més notable es produeix en els municipis de 50.000 a 100.000, en què la població femenina va passar de tenir el 67,8% dels fills desitjats el 2000 al 61,3% el 2006.

Tot i que caldria relativitzar aquests resultats tenint en compte que amaguen un efecte generacional —les dones grans que van donar a llum gairebé tots els fills que volien tenien nivells educatius força baixos, tot el contrari del que succeeix amb les dones joves, gran part de les quals encara no han tingut oportunitat d'infantar—, és indubtable que les dades presentades aquí revelen l'existència d'uns diferencials i d'unes variacions preocupants, que no tan sols incideixen en la renúncia o en l'ajornament de legítims projectes de vida personals, sinó que palesen greus mancances col·lectives. Tenint en compte que són les dones amb nivells socials alts les qui mostren déficits més grans, les presents anàlisis suggereixen que els condicionants que pesen sobre la maternitat no es relacionen tant amb el seu cost directe com amb el seu cost d'oportunitat. Al nostre país, tenir un fill abans d'assolir una estabilitat al mercat de treball comporta una penalització que pot comprometre greument el futur de les carreres laborals femenines. Les discriminacions que pateixen les dones joves orientades professionalment, amb nivells d'instrucció alts, així com les dificultats que experimenten per tal de consolidar la seva posició laboral, són les principals raons del retard i de la reducció de la seva fecunditat.

4. Repartiment de les responsabilitats familiars i gestió del temps

Al conjunt de la RMB, la persona en qui recau l'organització de les tasques domèstiques i familiars és, en més de dues terceres parts dels casos (68,3%), la prin-

cipal femenina. Altres fórmules d'organització familiar obtenen respostes molt menys nombroses: ambdues persones principals (16,0%), altres membres de la llar o tots junts (8,1%), la persona principal masculina (4,4%) i altres persones (3,1%). Aquestes dades corresponen a l'edició del 2006. Malauradament, no disposem d'aquesta variable per a edicions anteriors.

Malgrat l'absolut protagonisme de les dones a l'hora d'assumir responsabilitats en l'organització de la llar, una de les troballes més importants que es desprèn de l'anàlisi comparativa dels resultats de les edicions successives de l'ECVHP és la transformació —lenta però constant i decidida— de les pràctiques domèstiques d'homes i dones al llarg del temps. Constitueix un lloc comú considerar que el ritme de canvi en les relacions de gènere és molt pausat i que la seva persistència es veu només alterada gràcies al pas de les generacions. Tanmateix, una de les descobertes més significatives sobre l'evolució del temps dedicat a les tasques domèstiques i la seva distribució entre la població masculina i femenina de la RMB és la constatació que els canvis experimentats durant el darrer decenni han estat realment espectaculars.

4.1. Temps dedicat a les tasques domèstiques

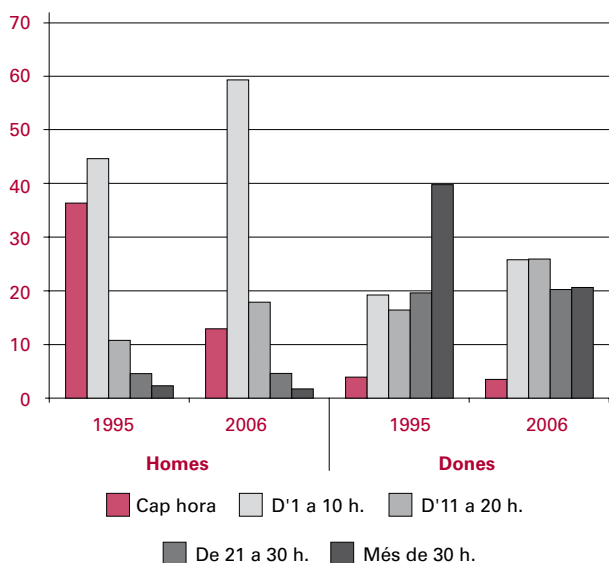
Un dels factors que marca l'evolució del temps consagrat a les tasques domèstiques és la gradual disminució del nombre de dones que s'autoidentifiquen com a mestresses de casa, amb una dedicació completa a les labors de la llar. A mesura que s'incrementa la participació femenina al mercat de treball s'adverteix un descens del percentatge de persones que defineixen la seva situació laboral principal com a «feines de la llar»: 18,3% (l'any 1995), 14,1% (el 2000) i 13,6% (el 2006). Al compàs d'aquesta reducció, assistim igualment a l'augment de la contractació de personal no permanent per fer feines domèstiques: 14,3% (l'any 1995), 16,2% (el 2000) i 19,9% (el 2006).

L'anàlisi de les dades de la figura 11 revela considerables canvis entre 1995 i 2006 pel que fa a la dedicació d'homes i dones a les tasques domèstiques. Així, mentre que a l'inici del període estudiat, més d'un terç dels homes (36,4%) manifestava que no dedicava cap hora a les feines de la llar, en la darrera edició de l'ECVHP només ho declarava un de cada vuit (12,9%). En canvi, tan sols una de cada vint-i-cinc dones confessava que no hi dedicava gens de temps, i aquesta proporció pràcticament no experimenta cap variació en el darrer decenni. Igualment, augmenten les proporcions, tant

d'homes com de dones, que hi dediquen d'una a deu hores i d'onze a vint hores. Per últim, mentre que en la franja de 21 a 30 hores no s'observen canvis apreciables, en la de més de 30 hores la dedicació de les dones cau gairebé vint punts.

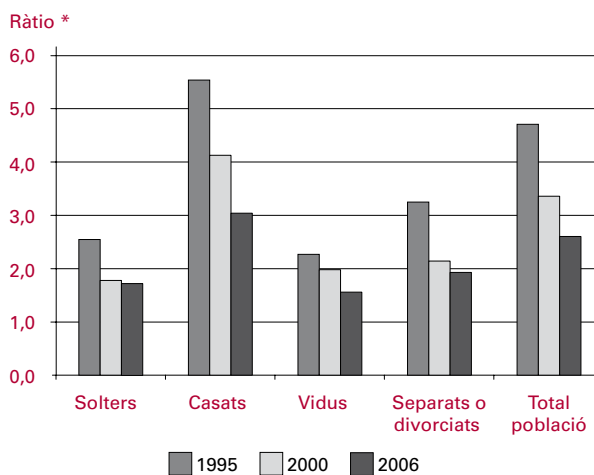
Com a terme mitjà, el 2006, les dones de la RMB consagraven a les tasques domèstiques 21,2 hores, enfront d'una dedicació de 8,1 hores per part dels homes. Deu anys enrere, aquests valors eren 28,6 i 6,1 hores, respectivament. L'estudi de les ràtios de gènere en funció

FIGURA 11 Temps que la població de la RMB dedica a les tasques domèstiques, segons sexe (1995-2006)

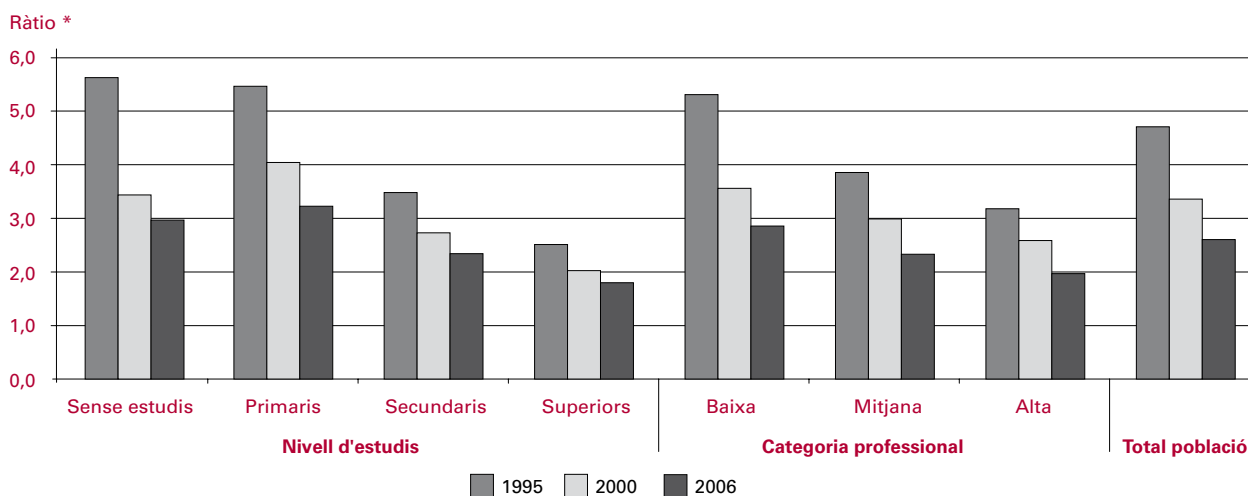
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

FIGURA 12 Ràtio* dona/home de la mitjana d'hores setmanals de la població de la RMB a les tasques domèstiques, segons estat civil (1995-2006)

* Ràtio = Mitjana d'hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques per la població femenina / Mitjana d'hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques per la població masculina.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

FIGURA 13 Ràtio* dona/home de la mitjana d'hores setmanals de la població de la RMB a les tasques domèstiques, segons nivell d'estudis i categoria professional (1995-2006)

* Ràtio = Mitjana d'hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques per la població femenina / Mitjana d'hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques per la població masculina.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006)

de diverses característiques de la població pot aportar clariïcs sobre els perfils de les diverses categories socials.

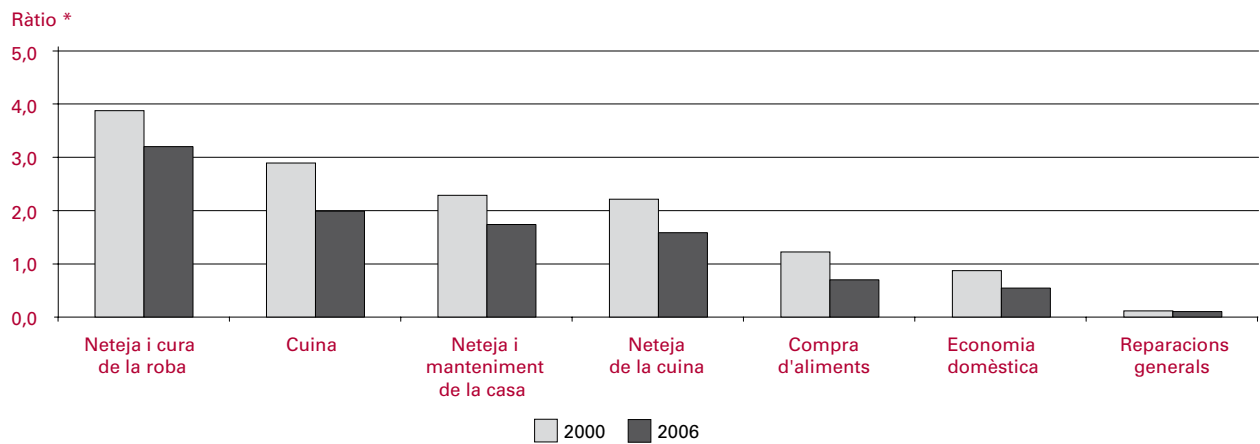
Si bé el 1995 les dones dedicaven al treball domèstic un temps mitjà que representava 4,7 vegades el dels homes, aquesta relació s'havia reduït a 2,6 el 2006 (vegeu la figura 12). L'anàlisi de les dades sobre la mitjana d'hores setmanals dedicades a les tasques domèstiques per la població masculina i femenina mostra considerables diferències en funció de l'estat civil. Les diferències de gènere més marcades es troben entre les persones casades. És en el matrimoni en què s'exerceix d'una manera més contundent la pressió social a favor d'una especialització de rols en funció del sexe.

També són remarcables les diferències en funció del nivell d'instrucció i de la categoria social. Com es pot veure a la figura 13, les ràtios de gènere es redueixen a mesura que s'ascendeix en l'escala social i que ens acostem a l'actualitat. Tanmateix, al final del període, les dones universitàries i les de categoria social alta encara dedicaven a les tasques domèstiques gairebé el doble de temps que els seus homòlegs masculins.

4.2. Distribució de les tasques domèstiques

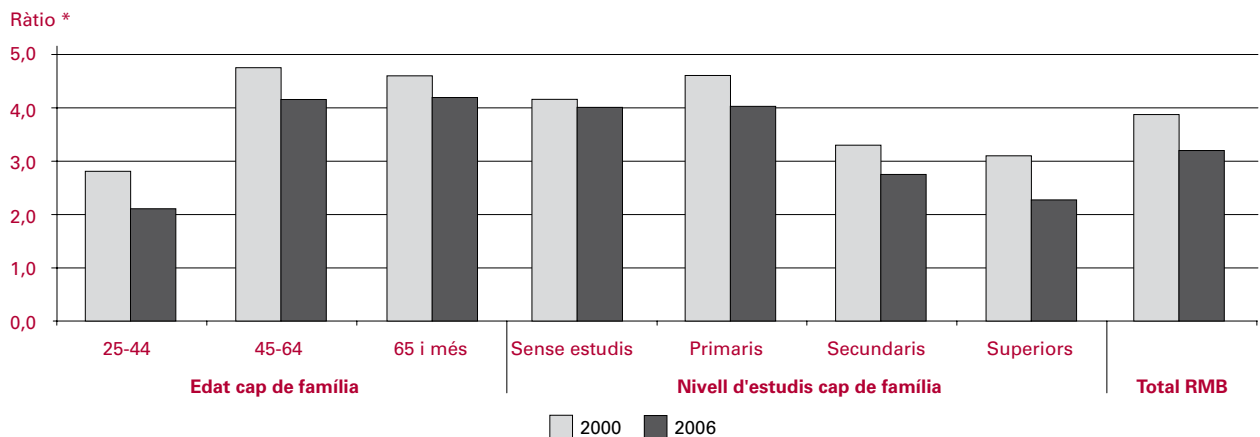
El repartiment dels rols familiars, que es tradueix en l'assignació de diferents responsabilitats domèstiques i tasques de cura en funció del gènere, constitueix un dels àmbits clàssics de recerca en la sociologia de la

FIGURA 14 Ràtio* de distribució de la població de la RMB a les tasques domèstiques (2000-2006)

* Ràtio = Freqüència amb què la persona principal femenina assumeix la tasca domèstica / Freqüència en que l'assumeix un altre membre de la llar o la persona principal femenina juntament amb altres membres de la llar o tots junts
 Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006).

FIGURA 15 Ràtio* de distribució de la neteja/cura de la roba de la població de la RMB a les tasques domèstiques, segons edat i segons nivell d'estudis del cap de família (2000-2006)

* Ràtio = Freqüència amb què la persona principal femenina assumeix la tasca domèstica / Freqüència en que l'assumeix un altre membre de la llar o la persona principal femenina juntament amb altres membres de la llar o tots junts
 Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006)

família. L'ECVHP distingeix entre diversos tipus de responsabilitats domèstiques: neteja i manteniment de la casa, neteja i cura de la roba, neteja de la cuina, cuina, compra d'aliments, economia domèstica i reparacions generals. L'estudi de les ràtios² entre la freqüència en què la persona principal femenina assumeix les tasques domèstiques i altres arranjaments alternatius constitueix una bona metodologia per tal de fer un seguiment de l'evolució de la qüestió. Com es pot constatar a la figura 14, llevat dels dos darrers àmbits el predomini femení és aclaparador. Tanmateix, en els darrers anys s'observen canvis importants. Per exemple, en el cas de la compra d'aliments, l'especialització de gènere ha esdevingut molt menys marcada.

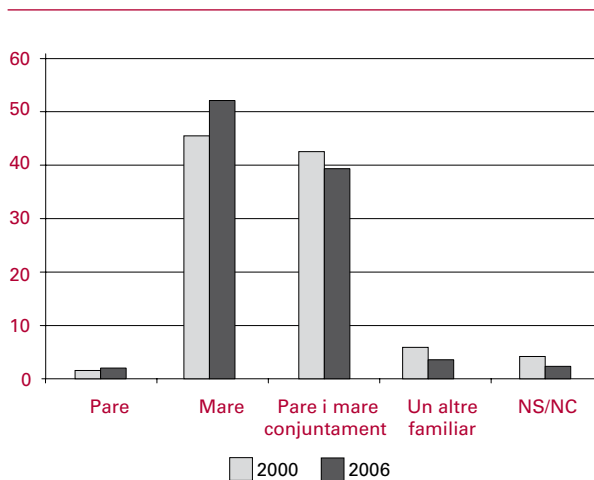
És ben sabut que la neteja i cura de la roba representa el nucli dur de la dedicació femenina a les tasques de la llar (Kaufmann, 1992). Com es pot apreciar a la figura 15, l'especialització de gènere és molt menys forta entre els menors de 45 anys. De la mateixa manera, tant l'ascens del nivell d'estudis com el de la categoria social influeixen favorablement en un repartiment més equitatiu de les tasques domèstiques. Per últim, cal remarcar que entre 2000 i 2006 millora la relació de gènere en benefici de les dones en totes les categories contemplades.

2 Aquesta ràtio constitueix un indicador sintètic construït amb la intenció d'estudiar comparativament l'evolució de les pautes d'organització familiar. El quocient s'obté de la manera següent: en el numerador hi figura la freqüència en què la persona principal femenina de la llar assumeix l'activitat en qüestió; en el denominador, la suma de les freqüències d'altres arranjaments alternatius (persona principal masculina, ambdues persones principals, altres membres de la llar o tots junts). En el càlcul d'aquest indicador s'ha descartat la categoria d'«altres persones», en principi persones contractades externes a la llar, ja que, en alguns casos, la seva inclusió hauria pogut distorsionar el resultat.

4.3. Distribució de les tasques de cura

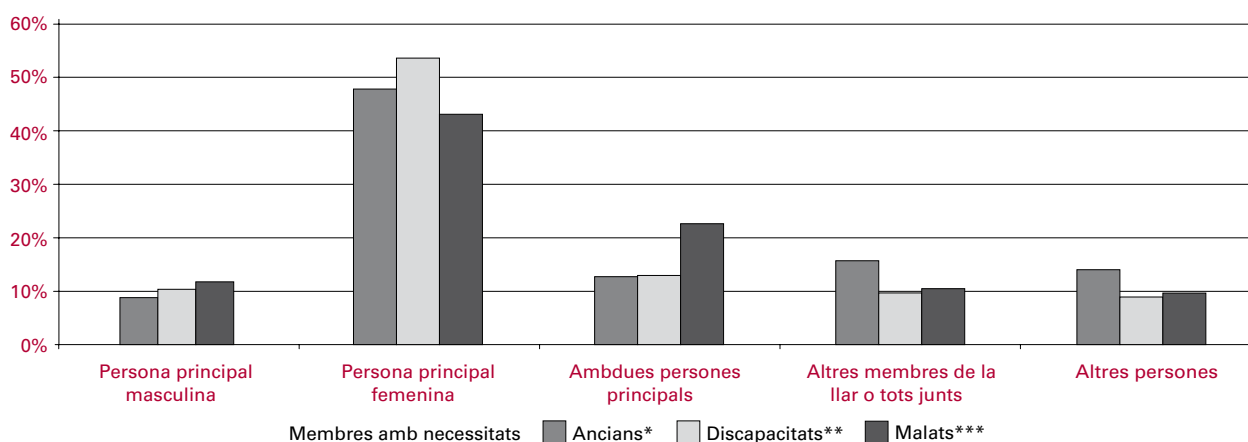
L'atenció als infants i a altres persones dependents per part dels membres de la llar representa una de les responsabilitats domèstiques més característiques, que en els darrers anys ha generat una important línia de recerca en els estudis de gènere (Lewis [ed.], 1998; Pfau-Effinger, Flaquer, Jensen [ed.], 2009). Malauradament, només en el cas de la cura als menors de deu anys disposem d'una sèrie que ens permeti fer-ne un seguiment en el temps. La figura 16 ens mostra com, entre 2000 i 2006, les mares augmenten el seu protagonisme en l'atenció als infants en exclusiva, alhora

FIGURA 16 Persona que es fa càrrec dels infants menors de 10 anys de la llar, entre la població de la RMB (2000-2006). %

Nota: submostra formada per la població que viu en llars amb infants menors de 10 anys.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2000 i 2006).

FIGURA 17 Persona que es fa càrrec dels membres de la llar que requereixen atencions especials, entre la població de la RMB (2006)

Nota:
* Submostra formada per la població que viu en llars amb persones grans dependents.
** Submostra formada per la població que viu en llars amb discapacitats dependents.
*** Submostra formada per la població que viu en llars amb malalts dependents.
Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2006).

que disminueix la dedicació conjunta de pares i mares i d'altres familiars pel que fa a la seva cura. Sembla que aquest és un dels escassos àmbits domèstics en què les dones adquireixen una presència més gran.

Per últim, la distribució percentual de la persona o persones que es fan càrrec de determinats membres de la llar amb necessitats especials mostra una massiva presència de la persona principal femenina, especialment pel que fa a la cura dels discapacitats. L'atenció als malats és l'àmbit en què hi ha més equitat de gènere.

5. Les xarxes familiars i pautes d'ajuda mútua

Les xarxes de solidaritat amb persones que no viuen a la llar constitueixen un dels recursos més preuats de les relacions familiars. El seu manteniment exigeix la recapitació regular d'informació sobre mancances potencials o situacions que requereixin ajut i, en aquest sentit, els contactes i visites entre els membres de les xarxes representen un requisit indispensable de cara a la seva possible activació en cas de necessitat.

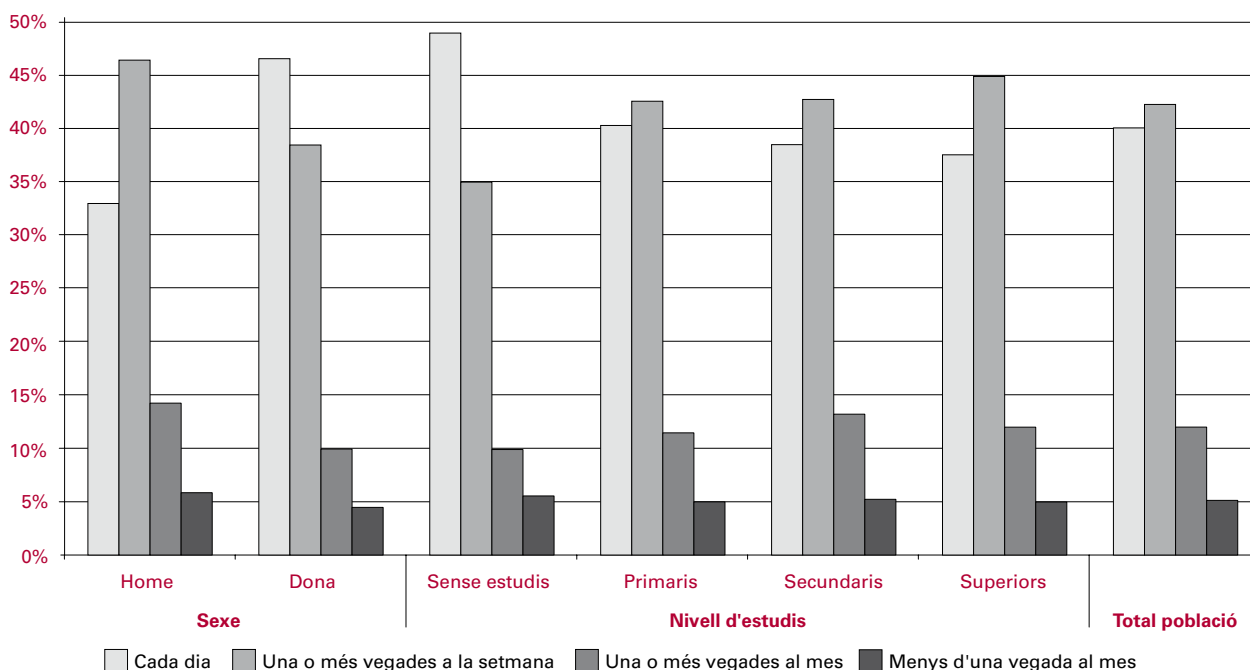
Malauradament, no disposem de dades sobre l'evolució dels contactes amb els familiars que no viuen a la llar. De l'anàlisi de les dades del 2006 sobre la freqüència de relació amb familiars no residents a la llar, tanmateix, se'n desprenen un seguit de pautes clares: les dones són molt més actives que els homes a l'hora de mantenir les relacions, tal com s'observa a la figura 18. Si bé només un terç dels homes diuen mantenir contac-

te diari amb els seus familiars, gairebé la meitat de les dones ho fan (46,6%). El nivell d'instrucció constitueix un factor crític a l'hora d'explicar les variacions en la freqüència del contacte. Així, mentre que gairebé la meitat de les persones sense estudis es relacionen cada dia amb els seus familiars (49,0%), un 44,9% de les que tenen estudis superiors ho fan una o diverses vegades a la setmana.

L'anàlisi de la distribució de la persona o persones a qui s'acudeix prioritàriament en determinats casos de dificultat i de la seva evolució al llarg del temps pot ajudar-nos a comprendre les tendències en curs. Per tal de construir la figura 19, s'ha obtingut la mitjana entre les distribucions corresponents a diversos supòsits (malaltia; manca de recursos econòmics, problemes personals i afectius, recerca de feina i desavinences familiars), tot exclouent aquells casos dels qui no han tingut la dificultat en qüestió, no ho sabien o no contestaven.

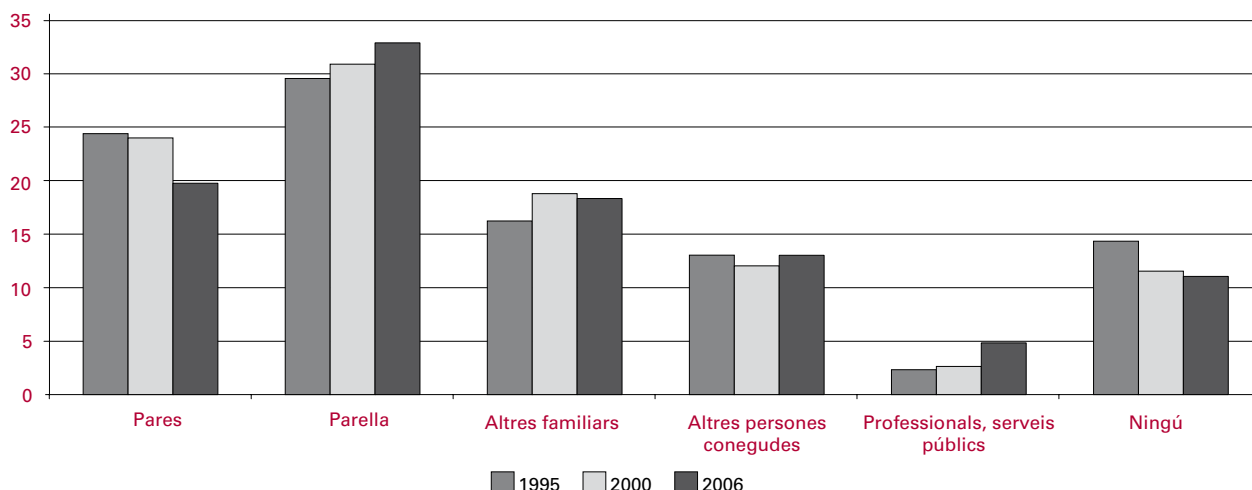
Segons mostren les distribucions de la figura 19, el 2006 un terç de la població amb dificultats (32,9%) recorria a la parella i un cinquè (19,8%) als pares en demanda d'ajut. Des del 1995, la figura mostra una tendència creixent en el primer cas i descendent en el segon. Altres categories significatives són, seguint aquest ordre, «altres familiars», «altres persones conegudes» i «professionals o serveis públics». S'observa una minva del percentatge que diu no recórrer a ningú, aparellada amb un cert augment del recurs als professionals i serveis públics (tanmateix, difícil d'interpretar ja que els serveis públics només apareixen com a

FIGURA 18 Freqüència de relació de la població de la RMB amb familiars que no viuen a la llar, segons sexe i segons nivell d'estudis (2006).

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (2006).

FIGURA 19 Persona a qui acudeix prioritàriament la població de la RMB en moments de dificultat* (1995-2006). %**

Notes: * Submostra formada per la població que ha patit alguna de les dificultats per les quals es pregunta a l'ECVHP: a qui s'acudeix en cas de malaltia (excloent el metge), de problemes personals i afectius, de desavinences familiars, de manca de recursos econòmics i de recerca de feina.

** Mitjana dels percentatges corresponents als diversos casos de dificultat pels quals es pregunta a l'ECVHP.

Font: Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (1995, 2000 i 2006).

possibilitat de resposta al qüestionari de l'edició del 2006 de l'ECVHP). No s'observa una tendència clara de canvi en el cas dels qui recorren a altres familiars o persones conegudes.

6. Conclusions

L'examen de l'evolució de les dades de l'ECVHP pel que fa a les famílies i a les relacions familiars revela canvis de gran intensitat en el darrer decenni. En especial, les transformacions enregistrades entre 2000 i 2006 van ser realment dramàtiques. Entre aquestes dates, per exemple, es va duplicar el percentatge de cohabitants. També van ser remarcables les mutacions en el repartiment de rols de gènere. Des de 1995, la ràtio entre la dedicació mitjana femenina i masculina a les tasques domèstiques es redueix a la meitat. Així mateix, un dels altres signes de canvi és la tendència vers la conjugualització de les relacions familiars que advertim a través de l'evolució de les figures a qui la població acudeix prioritàriament en determinats casos de dificultat i que denota una disminució del recurs als pares i un creixent recurs a la parella.

Aquestes transformacions es corresponen prou bé amb les informacions de què disposem sobre els fluxos relatius a fecunditat, nupcialitat i divorcialitat publicades per l'Idescat. Un bon indicador del grau de secularització de la societat catalana —que probablement també es troba associat amb el creixement de la tendència a la cohabitació— és la proporció de matrimonis civils. Segons la darrera dada publicada per l'Idescat, el 2007 gairebé dos terços dels matrimonis (65,3%) eren civils, quan l'any 2000 tot just ho eren un terç. De la mateixa manera, es passa d'un de cada vuit fills nascuts fora del matri-

moni el 1995 (12,8%) a gairebé un terç el 2007 (32,4%). Per últim, Catalunya ha esdevingut recentment un dels països més divorcistes de la Unió Europea, amb unes 25.000 ruptures l'any (23.000 divorcis i gairebé 2.000 separacions) i una taxa bruta de divorcialitat de 3,3 divorcis per cada mil habitants (2007).

En tot cas, l'anàlisi temporal de les dades de les darreres edicions de l'ECVHP mostra l'existència d'un contrast entre un intens canvi en les pràctiques i representacions de gènere i una escassa evolució de les estructures socials que constitueixen l'escenari d'aquest canvi i que com a tals en condicionen el resultat. Aquesta és la raó per la qual els heralds d'aquestes mutacions —generalment dones amb uns nivells d'instrucció mitjans i elevats— paguen un elevat preu pel fet de ser-ne les capdavanteres. L'anàlisi del diferencial entre la fecunditat desitjada i la real constitueix una bona il·lustració d'aquest contrast. Les dades de l'ECVHP mostren que el cost de la maternitat és molt superior en el cas de les mares amb nivells educatius superiors i aquest resultat suggereix que caldria proposar mesures de política social i emprendre reformes del mercat de treball que fessin minvar aquest cost.

De tota manera, cal ser conscients de les limitacions de les anàlisis presentades. En el cas de l'estudi de la fecunditat diferencial, per exemple, ja s'ha assenyalat la necessitat de controlar la variable edat, si és que volem obtenir resultats plenament garantits. En general, convindria passar de l'anàlisi descriptiva a l'explicativa, i això només és possible si es porten a terme estudis més aprofundits mitjançant tècniques estadístiques avançades amb la finalitat de confirmar les hipòtesis avançades en aquest informe i verificar les tendències que s'hi han descobert. En aquest sentit, fóra assenyalat estudiar les

variacions de les llars i de les relacions familiars en funció d'aquelles variables que, gràcies a la recerca, sabem que hi tenen una gran incidència: nombre, edat i principals característiques dels fills, modalitats d'integració de les mares al mercat de treball i distribució de la renda, per esmentar-ne només algunes.

Per acabar, voldria suggerir alguns temes per a futures recerques amb les dades de l'ECVHP que podrien fer avançar els nostres coneixements sobre la realitat catalana i que, sens dubte, serien molt útils en el camp de la intervenció social per abordar determinats problemes. En primer lloc, ens cal saber més (i d'una manera més profunda) sobre l'evolució dels models de família al

nostre país, tant pel que fa als patrons culturals que sustenten les pràctiques i representacions familiars com pel que fa a les normes implícites subjacents a les polítiques socials (Flaquer, 2009a). La proliferació de diferents tipus de llars pot ser un fet enormement positiu i enriquidor, però també comporta un risc per al manteniment de la cohesió social. No podem permetre que el creixement del pluralisme familiar acabi minant les bases que sostenen la igualtat d'oportunitats dels infants (Flaquer, 2007a, 2007b, 2008). En aquest sentit, l'estudi de les conseqüències econòmiques i socials associades amb el divorci pot aportar uns coneixements indispensables per tal de garantir uns resultats amb uns nivells mínims per a tots els infants.

Referències bibliogràfiques

FLAQUER, L. «Family Change and Child Poverty in Comparative Perspective». *Wellchi Working Paper Series 1/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre, 2007a.

FLAQUER, L. «How can we Orientate the Reform of Childhood Policies? Challenges, Dilemmas and Proposals». *Wellchi Working Paper Series No. 8/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre, 2007b.

FLAQUER, L. «Diversitat familiar, benestar de la infància i cohesió social a Catalunya». *Nota d'economia. Revista d'economia catalana i de sector públic* [Barcelona], núm. 91 (2008), p. 71-86.

FLAQUER, L. «Les polítiques familiars a Europa: Tendències i reptes». *Barcelona Societat: Revista de coneixement i anàlisi social* [Barcelona], núm. 15 (2009a), p. 25-34.

FLAQUER, L. «Coming in from the Cold: Single Parenthood as an Issue of Social Policy in Spain». A: VON DER LEYEN, U.; SPIDLA, V. (ed.). *Voneinander lernen – miteinander handeln: Aufgaben und Perspektiven der Europäischen Allianz für Familien*. Baden-Baden: Nomos, 2009b, p. 203-214.

FLAQUER, L.; ESCOBEDO, A. «The Metamorphosis of Informal Work in Spain: Family Solidarity, Female Immigration, and Development of Social Rights». A: PFAU-EFFINGER, B.; FLAQUER, L.; JENSEN, P. (ed.). *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. Nova York; Londres: Routledge, 2009, p. 143-168.

FLAQUER, L.; GARRIGA, A. «Marital disruption in Spain: Class Selectivity and Deterioration of Economic Conditions». A: ANDRESS, H.-J.; HUMMELSHEIM, D. (ed.). *When Marriage Ends: Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution*. Cheltenham: Edward Elgar, 2009, p. 178-210.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. «La nupcialitat a Catalunya l'any 2007». Nota de premsa. Barcelona: Idescat, 2009.

KAUFMANN, J.-C. *La trame conjugale: Analyse du couple par son linge*. París: Nathan, 1992.

LEWIS, J. (ed.). *Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe*. Aldershot: Ashgate, 1998.

PFAU-EFFINGER, B.; FLAQUER, L.; JENSEN, P. (ed.). *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. Nova York; Londres: Routledge, 2009.